

NEMZETI BÜSZKESÉG VAGY GAZDASÁGI HASZNOSSÁG?

A tudomány és a tudósok megítélése
a (tudomány)politikai konfliktusok tükrében*

Kristóf Luca

(Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, Budapesti Corvinus Egyetem)

*A tanulmány beérkezett: 2023. március 27., opponálás: 2023. március 28. – 2023. április 18.,
véglegesítés: 2023. május 30.*

ÖSSZEFOGLALÓ

Az írás a tudomány megítélésének politikai vonatkozásaival foglalkozik. A téma relevanciáját többek között a tudományba vetett bizalom közpolitikai jelentősége, illetve a nemzeti tudomány és a nemzeti identitás összefüggései is alátámasztják. A politikatudományi szakirodalom a tudomány megítélését egyrészt az ideológiai pozíciókkal, másrészt a pártkötődés okozta elfogultsággal hozza összefüggésbe. A tanulmány alapját képező kutatásban 1000 fős reprezentatív kérdőíves mintán vizsgáltuk a kérdezettek tudománnyal kapcsolatos attitűdjeinek összefüggését a politikai preferenciáikkal. A magasfokú pártos polarizáció jellemezte Magyarországon a tudomány megítélésére inkább a pártpreferencia, mint az ideológiai pozíció hatását vártuk. Az attitűdök részletes feltárása ennél a feltételezésnél árnyaltabb eredményt hozott: a magukat jobboldalinak vallók kevésbé voltak tudománypártiak általánosságban, viszont a tudomány haszonelvű felfogására az iskolázottság mellett a pártkötődés hatott, azaz a kormánypártiak jobban elvárták a tudománytól a hasznosságot, a gazdasági megtérülést. A tudomány megítélésére a politikai tájékozottság is hatással volt. A tanulmány a pártos elfogultság hatását az Orbán-kormányok tudománypolitikai intézkedéseinek recepciójával is összefüggésbe hozza.

Kulcsszavak: tudomány-szkepticizmus ■ pártos polarizáció ■ tudománypolitikai diskurzus

A tudomány megítélését számos szempontból lehet vizsgálni. Az egyik alapkérdés társadalomtudományos megközelítésben az, hogy mennyire bíznak meg a tudományban, illetve az azt művelő tudósokban az adott társadalom laikus tagjai. Egy másik szempontból a tudományt, a tudományos eredményeket a nemzeti kultúra részének tekinthetjük, így lehet a nemzeti identitás összefüggésében vizsgálni őket. A politikatudomány által gyakran felvetett probléma a tudományos eredményekre alapozott közpolitikai preferenciák kérdése. Szorosan kapcsolódik ehhez a hasznosulás, hasznosság kérdése: hogyan

* A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai-ösztöndíjának támogatásával készült.

használja fel a politika a tudomány eredményeit? Míg például a magyarok mindannyian büszkék Karikó Katalinra és a magyar Nobel-díjasokra, arról már korántsem biztosan egységes a véleményük, hogy mennyi közpénzt szánjon az állam a tudományra, azon belül milyen tudományos célokat, milyen típusú kutatásokat támogasson? Továbbá az is örök vitakérdés tudomány és politika kapcsolatát tekintve, hogy – akár a finanszírozásért cserébe, akár általánosságban – beleszólhat-e a politika (és ha igen, milyen mértékben) a tudomány működésébe?

Míg a tudományba vetett bizalom általánosságban véve Magyarországon viszonylag magas, ugyanakkor számos olyan konkrétabb, de ugyanakkor bonyolult és nehezen átlátható kérdés van, mint például a klímaváltozás vagy a Covid-pandémia, amelyek számos politikai döntést involválnak. Természetes tehát, hogy az ezekről alkotott vélemények alakulásába az is belejátszik, hogy a politikai szereplők milyen narratívákat tárnak elénk. Ráadásul az erősen polarizált magyar politikai életben az utóbbi években több, tudománnyal kapcsolatos, erősen vitatott, tiltakozásokat is kiváltó kormányzati intézkedést sorolhatunk fel. Ezért érdemes megvizsgálni a politikai preferenciák és a tudománnyal kapcsolatos attitűdök összefüggéseit.

A tanulmány ennek az összefüggésnek a megértéséhez kíván hozzájárulni, egy kérdőíves felmérés adataira alapozva. A következőképpen épül fel: elsőként bemutatja az ideológiai és pártos polarizációnak, illetve a populizmusnak a tudomány megítélésére gyakorolt hatásáról szóló szakirodalmat, majd áttekintést ad a kutatás magyarországi kontextusáról. A hipotézis és a kérdőíves módszertan bemutatása után következnek az elemzési eredmények. A politikai preferenciák és tudománnyal kapcsolatos vélekedések leíró statisztikai után az attitűdök látens dimenzióit keressük, majd magyarázzuk regressziós modellek segítségével. A következtetésekben összefoglaljuk a hipotézisek tesztelésének eredményeit és a tudománnyal kapcsolatos attitűdök magyarázatait.

A POLITIKAI ELFOGULTSÁG ÉS A TUDOMÁNYRÓL ALKOTOTT VÉLEMÉNY

A tudomány és a politika szférája számos ponton érintkezik egymással. A tudományos mezőről szóló művében Pierre Bourdieu kifejti, hogy bár a mező legfontosabb jellemzője, hogy a saját belső normái szerint működik, nem független társadalmi környezetétől. A hatalmi mezővel való viszonya a tudományos mező autonómiájának egyik legfontosabb meghatározója (Bourdieu, 1983, 2009). A tudomány működésébe való politikai beavatkozás befolyásolhatja a strukturális pozíciók elérését, így könnyen erodálhatja a mező belső normáit, ezáltal a tudományos munka minőségének romlásához vezethet. Közpolitikai szempontból tekintve a tudomány és politika kapcsolatára, gyakran felmerül

a (hiper)instrumentalizáció fogalma, amikor a tudománypolitikai intézkedések tudománnyal kapcsolatos célok mellett vagy akár helyett a tudományhoz közvetlenül nem kapcsolódó (hatalom)politikai célok elérésének eszközül szolgálnak (Hadley–Gray, 2017).

A tudomány és a politika közötti közeli és sokrétű kapcsolathoz képest nem meglepő, hogy a politikai preferenciák és a tudománnyal kapcsolatos vélekedések összefüggéseivel számos kutatás foglalkozott. Ezek a kutatások sokszor a politikai (ideológiai) polarizáció, illetve a pártos elfogultság (*partisan bias*) fogalmi keretében próbálják a magyarázatokat megadni. Az ideológiai polarizáció (azaz például a jobboldali-baloldali önmeghatározás szélsőséges volta) azt eredményezheti, hogy egy társadalomban kevés kérdésben van egyetértés a különböző politikai szereplők (és azok követői) között (Fiorina et al., 2010; Patkós, 2022). Ebben az esetben olyan kérdések is átpolitizálttá, úgynevezett *position issue*-vá válhatnak, amelyek kevésbé megosztott társadalmakban nem képezik politikai verseny tárgyát (Stokes, 1992). Hasonló hatású a pártos elfogultság jelenléte, ebben az esetben azonban nem az ideológiai távolság, hanem a (túl) erős pártkötődés teszi az átpolitizált vélekedések körét kiterjedtté és a választók közpolitikai preferenciáit pártidentitás szempontjából megosztottá (Iyengar et al., 2012; Patkós, 2023).¹

Az Amerikai Egyesült Államokban jól kutatott téma a republikánus szavazók tudományszkeptikussága (Gauchat, 2012; Lewandowsky et al., 2013). A kérdés azért kimondottan az ő vonatkozásukban merül fel, mert hosszabb távú adatsorok elemzéséből kiderül, hogy néhány évtizeddel ezelőtt, az ilyen típusú felmérések kezdetekor még a konzervatívok bíztak a leginkább a tudományban, mára viszont ők bíznak a legkevésbé (Gauchat, 2012). Az összefüggés az iskolázottság kontrollálása esetén is fennáll, a magyarázatot a szerzők a kérdés átpolitizáltságában látják. A kérdést az USA-ban árnyalja, hogy a tudomány kapcsán a bizalom alacsonyabb szintje mellett leginkább azt ellenzik a republikánus szavazók, hogy az állam finanszírozza a tudományos kutatásokat, illetve, hogy szociálpolitikai döntéshozatalt alapozzanak rá. A szabályozási következményekkel járó tudományos témák ugyanis Amerikában a szabadpiac hívei között népszerűtlenebbek, de a tudományszkeptikusság az ő köreikben nem jár együtt például oltásellenességgel (Lewandowsky et al., 2013).

Az Európát, és különösen Kelet-Európát vizsgáló kutatások sokkal ritkábbak. Egy 24 országot összehasonlító vizsgálat a tudományszkepticismus kapcsán arra az eredményre jutott, hogy a legerősebb kapcsolat a politikai konzervativizmus és a tudományszkepticismus között egyértelműen Észak-Amerikában mutatható ki. Minél távolabb állt a vizsgált társadalom kulturálisan az Amerikai Egyesült Államoktól, annál kevésbé függött a tudomány megítélése az ideológiai állásponttól – például az arab országok esetében. Ebben a komparatív vizsgálatban két kelet-európai ország is szerepelt: a „nyugatosabb” Lengyelország esetében volt összefüggés a konzervativizmus és a tudomány-

szkepticizmus között, míg Románia esetében ez a kapcsolat nem volt kimutatható (Rutjens et al., 2022).

Természetesen nem csak földrajzilag, de a tudományon belüli különböző témák között is van különbség a politikai elfogultság szerepe kapcsán. Részben éppen a felmérhetetlenül nagy szabályozási következmények miatt lett napjaink politikailag egyik legmegosztóbb tudományos témája a klímaváltozás. Számos kutatás foglalkozott a pártos polarizáció és a klímaváltozás megítélésének kapcsolatával: az USA-ban (Dunlap–McCright, 2008), és az Eurobarométer adatai alapján Európában is (McCright et al., 2016) szélesedik az ezzel kapcsolatos vélemény-rés jobb és baloldaliak között, illetve a populizmus és a klímaszkepticizmus közötti kapcsolat is kimutatható (Yan et al., 2022).

A másik, politikai elfogultság szempontjából sokat vizsgált téma természetesen a Covid-járvány (Clinton et al., 2021; Conway et al., 2021; Farkas et al., 2022). A pandémia egy különleges időszak volt abból a szempontból is, hogy az egész világon fókuszba került a tudomány és a tudósok szerepe. A tudományos eredményekhez kapcsolódó súlyos kormányzati intézkedésekhez még a tudományon belüli bizonytalanságok és a pandémiát övező rengeteg álhír, illetve téves információ is hozzájárult – nem csoda, hogy a járvánnyal kapcsolatos legtöbb tudományos tény politikai megítélés alá esett. Közismert, hogy az Egyesült Államokban mekkora különbség volt a republikánus és a demokrata szavazók járvánnyal kapcsolatos attitűdjei és viselkedése között. Clinton és szerzőtársai egyenesen 'Partizan Pandemic'-nak nevezték a járványt, és joggal, hiszen az amerikaiak pártos alapon eltérő hozzáállása a területi halálozási adatokon is megmutatkozott (Clinton et al., 2021).

Láthatjuk tehát, hogy a politikai alapú tudományoszkepticizmusnak többféle, egymást metsző, illetve kiegészítő magyarázata lehet. Az antielitista és/vagy intézményellenes politikai irányzatokkal való szimpatizálás, a szabályozás ideológiai alapú ellenzése, és a pártos identitás mind befolyásolhatja a tudománnyal kapcsolatos attitűdöket. Jelen tanulmány mindezen tényezők közül kifejezetten az ideológiai pozíció és a pártosság szerepére koncentrálok.

A MAGYAR KONTEXTUS

A politikatudományi irodalomból közismert az a tény, hogy a magyar társadalomban a pártos polarizáció szintje kimondottan magas (Körösi, 2013; Patkós, 2017). Ennek megfelelően kevés az olyan kérdés, amelyet a különböző politikai táborok azonosan ítélnének meg. Fontos azonban tisztázni, hogy a polarizáció magas szintje nem ideológiai síkon (a jobb-bal, vagy akár konzervatív-liberális tengelyen) értendő. Az ideológiai polarizáció egyik lehetséges meghatározása annak vizsgálata, hogy milyen messze áll egymástól a jobb és

a baloldal medián szavazója. A pártos polarizáció pedig azt mutatja, mennyire értékeli kormánypártaik és ellenzékiek eltérően a politikai élet történéseit, például a kormány teljesítményét (Patkós, 2023). A két mutató szignifikáns pozitív kapcsolatban áll egymással. Azonban, amíg az ideológiai polarizáció a 2000-es években erősödött Magyarországon (Körösenyi, 2013), a 2010-es években a közép kiüresedésének tendenciája visszafordult (Kmetty, 2015). A pártos polarizáció szintje viszont a 2010-es évtizedben is kiugróan magas maradt (Patkós, 2022).

A tudomány megítélésének politikai vonzataival kapcsolatban nem sok magyar kutatás született eddig. Farkas Eszter és szerzőtársai a Covid-járvány összefüggésében vizsgálták a vakcinák, illetve általában a tudomány megítélését (Farkas et al., 2022). Eredményeik szerint a válaszadók konzervatív-liberális skálán való elhelyezkedése mind a vakcinák, mind pedig a tudomány általános megítélését befolyásolta: minél konzervatívabb volt egy válaszadó, annál kevésbé bízott a tudományban és annál inkább vakcinaszkeptikus volt. Ezzel szemben a válaszadók pártpreferenciája (kormánypárti/ellenzéki dichotómiában mérve), a pártos elfogultság magas magyarországi szintje ellenére csak az általában vett tudományszkeptícizmusra hatott, a vakcinák megítélésére nem. A szerzők ezt éppen azzal magyarázták, hogy a Covid-oltások propagálása azon kevés ügy egyike volt, amellyel kapcsolatban kormány és ellenzék hasonló álláspontot képviselt (Farkas et al., 2022). Joggal feltételezhetjük azonban, hogy amennyiben a kutatás megkülönböztette volna a keleti (kínai, orosz) és nyugati (német/amerikai, brit) vakcinákat, amelyeknek megítélésében a politikai szereplők már korántsem voltak egységesek, a pártkötődés hatása valószínűleg a Covid-oltások kérdésében is megjelent volna.²

A Covid-járvány Magyarországon is speciális helyzetet teremtett tehát, a tudomány megítélésének egy általánosabb kontextusba helyezett átpolitizáltságát azonban a hivatkozott tanulmány csak részben érintette. Amire jelen tanulmányban választ szeretnénk adni, az a tudományról szóló politikai diskurzus egy általánosabb hatása. Ennek a kérdésnek a tisztázásához idézzük fel, hogy mik azok a (Covid-járványon kívüli) egyéb ügyek, amelyek az elmúlt években a tudománnyal kapcsolatos kérdéseket a politikai közbeszéd részévé tették.

Magyarország 2011-ben elfogadott Alaptörvénye, ahogy az előzőleg hatályban lévő Alkotmány is tette, védi a tudomány szabadságát.³ Mindazonáltal, a 2010 óta folyamatosan hatalmon lévő Orbán-kormányok számos ponton változtattak a tudományos mező korábbi struktúráján. A vitatott tudománypolitikai intézkedések közé sorolható például az Országos Tudományos Kutatási Alap (OTKA) a Nemzeti Kutatásfejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFIH) alá rendelése, a meglévő akadémiai intézethálózattal párhuzamos, történettudományi intézetek (pl. Veritas, Retörki, Magyarsághutató Intézet) alapítása ideológiai céllal (Kristóf, 2021). Ezek az ügyek azonban, bár a sajtó foglalkozott velük, különösen a Magyarsághutató Intézettel, a szélesebb közvélemény in-

gerküzőbét nem igazán érték el. Az első olyan ügy, ami bel- és külföldön egyaránt nagy vihart kavart, a „Lex CEU” volt. Ez az eseménysorozat, mely a Central European University Bécsbe távozásával végződött, rendkívül jól dokumentált (Bárd, 2020; Enyedi, 2022, 2018; Lánkos, 2021). A jogtudományi elemzések konklúziója, hogy ebben az ügyben a kormányzat egy szabályozási változtatással korlátozta a tudomány Alaptörvényben is védett szabadságát. Hasonló módon értékelt az úgynevezett Lex MTA, azaz a akadémiai kutatóintézeti hálózat Magyar Tudományos Akadémiáról való leválasztása is (Lánkos, 2021; Pap, 2021). Korábbi elemzésemben a Lex CEU-t a hiper instrumentalizáció tankönyvi példajaként azonosítottam (Kristóf, 2021). A kormányzat tudománnyal kapcsolatos kommunikációja ezekben az ügyekben nem volt egyértelmű. Az MTA kutatóintézeteinek elcsatolása körüli vitában az ideológiai érveknek némileg kisebb szerepe volt, mint a CEU esetében, a legnagyobb hangsúly az instrumentális érvekre helyeződött. Gyakran hangoztak el a tudományos eredmények gazdasági hasznosíthatóságával kapcsolatos érvek a nyilvánosságban a kormány álláspontját támogató szereplőktől.⁴

Ezek a tudományos intézményrendszerrel kapcsolatos intézkedések jól illeszkednek a kormányzat általános, elitcserére és az autonómiák felszámolására tett kísérleteinek sorába a kulturális szférában (Kristóf, 2021, 2017). Hasonló eredményre jutott Horváth Szilvia (Horváth, 2022), aki az eddigi leg-részletesebb elemzést adta a NER és az akadémiai szféra interferenciájáról. Egyrészt beazonosította a populista stílusra általánosságban is jellemző antielitista és tudományellenes elemeket, másrészt, kifejezetten az Orbán-rezsim ideológiai, illetve intézményi hegemoniatörekvésének részeként értékelte a tudományos autonómiák felszámolását, mint a más közpolitikai területeken is megfigyelhető autoriter hatalomgyakorlás részét. Mindezen kormányzati törekvések expanzív módon, növekvő intenzitással, tervezett és szándékolt konfliktusokat előidézve zajlanak (Horváth, 2022).

KUTATÁSI KÉRDÉS ÉS ELEMZÉSI STRATÉGIA

Tekintetbe véve a pártos polarizáció mértékét, illetve a fentebb leírt, instrumentális tudománypolitikai intézkedéseket, arra voltunk kíváncsiak, hogyan kapcsolódik Magyarországon a tudomány megítélése a politikai attitűdökhöz? A szakirodalom alapján a következő hipotézist állítottuk fel:

H1: A pártos elfogultság hatása. A tudomány megítélésében szerepet játszik a válaszadók politikai irányultsága. Azonban a tudománnyal kapcsolatos attitűdök politikai különbségei Magyarországon nem az ideológiai különbségek, hanem a pártpreferencia mentén képeződnek le.

A hipotéziseket egy 1000 fős, országos reprezentatív kérdőíves felmérés segítségével igyekeztünk tesztelni. Az adatfelvétel a Medián Omnibusz része-

ként készült 2021 júniusában, telefonos (CATI) kérdezésmóddal. A kérdőívben a tudománnyal kapcsolatos attitűdök szofisztikált feltérképezésére törekedtünk. A kérdezetteknek 12 db, tudománnyal kapcsolatos állítással való egyetértését (Likert-skálán) kérdeztük, majd a válaszok mögötti látens struktúrát faktorelemzéssel tártuk fel. A két faktorba rendeződő attitűdöket lineáris regressziós modellek segítségével magyaráztuk.

Magyarázó változóknak a válaszadók ideológiai pozícióját (önelhelyezés egy 5 fokú jobb-bal skálán) és pártpreferenciáját (kormányváltást akar/nem akar) tekintettük. A jobb-bal skála használata mellett szól a konzervatív-liberális skálával szemben, hogy ezt használják a leggyakrabban egy társadalom ideológiai polarizáltságának mérésére (Bafumi–Shapiro, 2009; Lesschaeve, 2017; Patkós, 2022). Magyarországon is ez a leginkább bevett skála a politikai preferenciák vizsgálatokor (Kmetty, 2014), amely ugyanakkor komparatív célokra is használható, valamint összefüggést mutat számos nem kimondottan politikai attitűddel és viselkedéssel (Patkós, 2022). Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a skála tartalma Magyarországon nem feleltethető meg közpolitikai kérdésekben koherens álláspontoknak, összefüggést mutat viszont a pártos megosztottsággal, habár természetesen pártpreferenciáknak egy az egyben nem megfeleltethető (Tóka, 2005).

Kontrollváltozókként az alapvető szociodemográfiai változókat (nem, születési év, lakóhely, iskolázottság), valamint a tudománypolitikai tájékozottságot használtuk. Ez utóbbit néhány tudománypolitikai intézkedés (Lex CEU, Lex MTA, illetve az éppen a kérdés időpontjában aktuálisan vitatott, Fudan Egyetem budapesti campusának kialakításáról) ismeretével mértük.

EREDMÉNYEK

Leíró statisztikák

A válaszadók ideológiai pozíciójának megoszlását mutatja az 1. táblázat.

1. táblázat. Sokan használják a baloldal és jobboldal kifejezést a politikai álláspontok jellemzésére. Ön hogyan jellemezné magát politikai álláspontja alapján? (%)

Határozottan baloldali	5,9
Inkább baloldali	10,4
Sem nem baloldali, sem nem jobboldali	45,4
Inkább jobboldali	15,7
Határozottan jobboldali	17,4
Nem tudja, nem válaszol	5,2
Összes	100

Látható, hogy az ideológiai polarizáció, legalábbis a jobb-bal skálán mérve, nem mondható erősnek, hiszen az eloszlás egymódusú, a válaszadók csaknem fele középre sorolta be magát. Tehát nem az ideológiai polarizáltságra jellemző U alakú, vagy erősen lapos eloszlást látjuk (Patkós, 2023). Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a skála nem szimmetrikus. A 16,3%-nyi baloldalinak csak egy kisebb hányada vallja magát határozottan baloldalinak, míg az eleve kétszer annyian (33,1%) lévő jobboldaliaknak több mint a fele (17,4%) határozottan jobboldaliként identifikál.

A pártos megosztottságot a kormányváltásra vonatkozó kérdéssel mértük (2. táblázat).⁵

2. táblázat. Mindent egybevéve, ön mit tartana jobbnak, azt, ha a következő választások után... (%)

kormányváltás lenne	43,1
vagy maradna a mostani kormány	46,1
Nem tudja, nem válaszol	10,9
Összes	100

A válaszadók csaknem fele (46%) szeretné inkább, hogy maradjon a jelenlegi kormány, 43%-a inkább kormányváltást akar, és 10,6% nem tudja, vagy nem akarja megválaszolni ezt a kérdést.⁶

A kormány tudománypolitikai intézkedésének ismeretét az alábbi kérdésekkel mértük (3. táblázat).

3. táblázat. Tudománypolitikai intézkedések ismerete (%)

	Igen
Hallott-e arról, hogy 2019-ben a kormány a Magyar Tudományos Akadémia Kutatóintézeteit leválasztotta az MTA-ról, és egy új kutatóhálózat alá rendelte?	50,6
Hallott-e arról, hogy a Közép-Európai Egyetem (CEU) Budapestről Bécsbe költözött?	63,9
Hallott-e arról, hogy a kínai Fudan Egyetem kampuszt fog nyitni Budapesten?	80,7

A kérdés időpontjában a Fudan Egyetemről való vita éppen zajlott a médiában, így a kérdezettek jelentős többsége (80,7%) hallott róla. Ennél kevesebben, de azért a megkérdezettek többsége emlékezni vélt a korábbi tudománypolitikai intézkedésekre is, mint a Lex CEU (63,9%), illetve a Lex MTA (50,6%). Azoktól, akik hallottak már ezekről az intézkedésekről, megkérdeztük, mi a véleményük róluk. (4. táblázat).

4. táblázat. Tudománypolitikai intézkedésekkel való egyetértés (%)

Mennyire tartja Magyarorszá- szág számára előnyösnek vagy hátrányosnak az adott intézkedést?	Nagyon vagy inkább hátrányos	Is-is	Nagyon vagy inkább előnyös	Nem tudja/ nem válaszol
Lex MTA	54,8	19,4	19,6	6,1
Lex CEU	55,7	21,2	17,7	5,5
Fudan Egyetem	48,5	22,6	22,9	5,9

Látható, hogy azok közül, akik hallottak ezekről a kormányzati intézkedésekről, jóval többen tartották azokat hátrányosnak, mint előnyösnek. Az egyetértők aránya egyedül a Fudan Egyetem esetében haladta meg valamivel a 20%-ot (22,9%). A tudománnyal kapcsolatos attitűdöket a kérdőívben az alábbi 12 állítással való egyetértéssel vizsgáltuk meg (5. táblázat). A kérdezettek az állításokat random sorrendben kapták. Az alábbi táblázatban a kérdéseket az egyetértés százalékának sorrendjében közöljük.

5. táblázat. Tudománnyal kapcsolatos attitűdök. Mennyire ért egyet az alábbi állításokkal? (%)

	Egyáltalán vagy inkább nem ért egyet	Is-is	Teljesen vagy inkább egyetért	Nem tudja/ nem válaszol
Nemzeti büszkeségünk fontos része, hogy kiváló magyar tudósaink vannak.	2,4	5,0	91,1	1,5
A tudományos kutatókat jobban meg kellene becsülni anyagilag.	1,8	7,2	87,4	3,5
Fontos, hogy a magyar tudósok ne menjenek el külföldre, hanem Magyaror- szágon maradjanak és itt dolgozzanak.	4,0	8,5	86,5	1,1
A politikusoknak jobban kellene hallgatniuk a tudósokra, amikor döntéseket hoznak.	3,9	11,6	82,9	1,6

	Egyáltalán vagy inkább nem ért egyet	Is-is	Teljesen vagy inkább egyetért	Nem tudja/nem válaszol
A tudományos kutatás eredményeinek kell, hogy legyen valamilyen kézzelfogható hasznosíthatósága.	5,8	14,7	77,2	2,2
A politikának nem szabad beleszólnia tudományos kérdésekbe.	8,0	14,3	75,9	1,8
A különböző tudományágak egyformán hasznosak.	8,0	14,4	74,8	2,8
Meg lehet bízni abban, amit a tudósok mondanak.	6,1	26,9	65,0	2,0
Magukra a tudósokra kellene bízni, hogy eldöntsék, mik azok a tudományos kutatások, amiket az állam finanszírozzon.	12,3	29,5	54,9	3,4
Az államnak csak az olyan tudományos kutatásokat kellene finanszíroznia, amelyek gazdaságilag hasznosíthatók.	30,1	24,3	43,7	1,9
A természettudomány hasznosabb, mint a társadalomtudomány vagy a bölcsészettudomány.	28,3	29,0	37,4	2,8
Magyarország túl kicsi ország ahhoz, hogy saját maga próbáljon nagy tudományos eredményeket elérni.	57,6	16,7	24,0	1,7

Az első hét item nem számított megosztónak. Ezek olyan, „tudománypártinak” nevezhető állítások, amelyekkel a kérdezettek legnagyobb része egyetértett. Tehát büszkék vagyunk kiváló tudósainkra, jobban meg kellene őket becsülni, és itthon tartani őket, hallgassanak rájuk a politikusok, de ne szólja-

nak bele tudományos kérdésekbe, valamint a különböző tudományágak egyformán hasznosak, de kell lennie kézzelfogható hasznosíthatóságuknak. Volt két olyan állítás – meg lehet bízni a tudósokban, illetve magukra a tudósokra kell bízni a döntést a tudomány finanszírozásáról –, amelynél a kérdezettek egy nagyobb része választotta a skála közepét. Az utolsó három állítással pedig – az államnak csak a gazdaságilag hasznosítható kutatásokat kellene finanszíroznia, a természettudomány hasznosabb, mint a többi, Magyarország túl kicsi ország nagy tudományos eredmények eléréséhez –, melyek jóval kevésbé mondhatók tudománypártinak, a megkérdezetteknek csak kisebb része értett egyet.

A TUDOMÁNNYAL KAPCSOLATOS ATTITŰDÖK LÁTENS STRUKTÚRÁJA

Ahhoz hogy megválaszoljuk, mitől függenek a kérdezettek tudomány iránti attitűdjei, először is faktoranalízis (maximum likelihood-módszer) segítségével kerestünk látens struktúrát a változók mögött. Végző, kétfaktoros modellünkbe a 12 állításból 10 került bele (6. táblázat).

6. táblázat. Tudománnyal kapcsolatos állítások rotált faktor mátrixa, KMO = ,745

	Faktorok	
	Tudomány- pártiság	Utili- tarizmus
A politikának nem szabad beleszólnia tudományos kérdésekbe.	,528	-,108
A politikusoknak jobban kellene hallgatniuk a tudósokra, amikor döntéseket hoznak.	,652	,008
A különböző tudományágak egyformán hasznosak.	,510	-,025
Meg lehet bízni abban, amit a tudósok mondanak.	,431	,075
Fontos, hogy a magyar tudósok ne menjenek el külföldre, hanem Magyarországon maradjanak és itt dolgozzanak.	,482	,167
Nemzeti büszkeségünk fontos része, hogy kiváló magyar tudósaink vannak.	,485	,107
A tudományos kutatókat jobban meg kellene becsülni anyagilag.	,416	,050
Az államnak csak az olyan tudományos kutatásokat kellene finanszíroznia, amelyek gazdaságilag hasznosíthatók.	,120	,610
Magyarország túl kicsi ország ahhoz, hogy saját maga próbáljon nagy tudományos eredményeket elérni.	-,028	,455
A természettudomány hasznosabb, mint a társadalomtudomány vagy a bölcsészettudomány.	,049	,542

Az első faktorunk hét változóból álló, általános tudománypártiságot/ellenességet jelöl. Az ezen a faktoron magas értéket elérő válaszadó bízik a tudósokban, büszke rájuk, itthon marasztalná és jobban megbecsülné őket, valamint egyformán fontosnak tart minden tudományt. Ezen kívül a tudományt egyértelműen a politika fölé rendeli: úgy véli, hogy a politikusok ne szóljanak bele tudományos kérdésekbe, viszont jobban hallgassanak a tudósokra a döntéshozatalkor.

A második faktor három változót tartalmaz, és azt mutatja, hogy a kérdezett mennyire ért egyet a tudomány haszonelvű felfogásával, ezért ezt a faktort utilitarizmusnak neveztük el. Az ezen a faktoron magas értéket elérő válaszadó egyetért azzal, hogy a természettudomány hasznosabb, mint a többi tudományág, az államnak csak olyan kutatásokat kellene finanszíroznia, amelyek gazdaságilag hasznosíthatók, illetve hogy Magyarország túl kicsi ország ahhoz, hogy saját maga próbáljon nagy tudományos eredményeket elérni.

REGRESSZIÓS MODELLEK

Miután azonosítottuk ezt a két faktort, regressziós modelleket építettünk a faktorok magyarázatára. Az első modellben a tudománypártiság faktorát magyaráztuk a politikai preferenciák és szociodemográfiai kontrollváltozók segítségével (7. táblázat).⁷

7. táblázat. Lineáris regressziós modell,⁸ függő változó: Tudománypártiság.

	B	Std. Error	Beta	t	sig
Konstans	15,786	4,067		3,882	,000
Nem	,124	,063	,073	1,964	,050
Születési év	−,008***	,002	−,169	−4,083	,000
Lakóhely (referenciakategória: falu)					
Budapest	,021	,096	,010	,225	,822
Megyeszékhely	,126	,091	,058	1,379	,168
Egyéb város	,129	,079	,071	1,643	,101
Iskolázottság (referenciakategória: max 8 osztály)					
Szakmunkás	,187	,106	,095	1,766	,078
Érettségi	,192	,104	,110	1,842	,066
Diplomás	,041	,116	,020	,351	,726

	B	Std. Error	Beta	t	sig
Nem váltana kormányt	,043	,078	,025	,549	,583
Jobb-bal skála (referenciakategória: közép)					
Baloldali	-,005	,089	-,002	-,055	,957
Jobboldali	-,278**	,082	-,156	-3,404	,001
Hallotta-e: MTA	,060	,073	,035	,815	,416
Hallotta-e: CEU	,036	,077	,020	,467	,641
Hallotta-e: Fudan	,270**	,093	,123	2,902	,004

*** $p > 0.001$, ** $p > 0.01$, * $p > 0.05$

Az általános tudománypártiság faktora a szociodemográfiai kontrollváltozók (nem, születési év, lakóhely, iskolázottság) közül csak a születési évvel mutatott összefüggést. Minél idősebb volt a válaszadó, annál valószínűbben képviselt tudománypárti nézeteket, bár a hatás igen gyenge volt. A politikai magyarázó változóink közül a kormányváltás vágyával mért kormánypárti/ellenzéki dichotómia nem bizonyult szignifikáns magyarázóerőnek. A három felé osztott bal-jobb skálából a magukat jobboldaliaknak vallók viszont a magukat középre sorolókhöz képest kevésbé voltak tudománypártiak. A politikai tájékozottság változói közül pedig a Fudan Egyetem ügyének ismerete mutatott pozitív összefüggést a tudománypártisággal. Ugyanakkor, az egész modell magyarázó ereje gyengének mondható (Nagelkerke $R^2 = ,089$). Ezen nem is igazán csodálkozhatunk, tekintve, hogy legtöbb, a tudománypártiság faktórához tartozó állítás nem volt különösebben megosztó, így a faktor maga is alacsony varianciával bírt.

Nézzük, mi történik akkor, ha a másik, a tudomány haszonelvű felfogását megjelenítő, utilitarizmus faktor magyarázatára építünk lineáris regressziós modellt (8. táblázat)

8. táblázat. Lineáris regressziós modell,⁹ független változó: Utilitarizmus

	B	Std. Error	Beta	t	sig
Konstans	23,314	3,254		7,164	,000
Nem	-,074	,051	-,049	-1,466	,143
Születési év	-,012***	,002	-,267	-7,168	,000

Lakóhely (referenciakategória: falu)

	B	Std. Error	Beta	t	sig
Budapest	-,110	,076	-,056	-1,436	,151
Megyeszékhely	,036	,073	,019	,491	,623
Város	,012	,063	,007	,184	,854
Iskolázottság (referenciakategória: max 8 osztály)					
Szaktanácsos	-,225**	,085	-,128	-2,655	,008
Érettségi	-,308***	,084	-,198	-3,685	,000
Diplomás	-,604***	,093	-,328	-6,510	,000
Nem váltana kormányt	,184**	,062	,121	2,955	,003
Jobb-bal skála (referenciakategória: közép)					
Baloldali	-,001	,071	-,001	-,021	,983
Jobboldali	,102	,065	,064	1,562	,119
Hallotta-e: MTA	-,204***	,059	-,134	-3,475	,001
Hallotta-e: CEU	-,110	,061	-,068	-1,793	,073
Hallotta-e: Fudan	,038	,075	,020	,513	,608

*** $p > 0.001$, ** $p > 0.01$, * $p > 0.05$

Ennek a második, az utilitarizmus faktort magyarázó regressziós modellnek a magyarázóereje sokkal inkább elfogadható (Nagelkerke $R^2 = ,262$). Mind a kontroll-, mind pedig a magyarázó változók közül több is mutat szignifikáns összefüggést a függő változóval. Az életkor (születési év) hatása hasonló erősségű és irányú, mint az előző modellben: minél idősebb a kérdezett, annál valószínűbben ért egyet a tudomány haszonelvű felfogásával. Az iskolázottság viszont negatív irányú összefüggést mutat: az utilitarista álláspontot főként az iskolázatlanabb válaszadók képviselik.

A politikai magyarázó változók jelentősen más képet mutatnak, mint az előző modell esetében. A jobb-bal skála hatását felváltja a kormánypárti-ellenzéki különbség hatása: akik nem váltanának kormányt, azok jobban egyetértenek a tudomány haszonelvű felfogásával. A tudománypolitikai tájékozottságot mérő változók közül pedig ezúttal nem a Fudan Egyetem, hanem az MTA kutatóhálózata ügyének ismerete mutat szignifikáns, negatív előjelű összefüggést az utilitarizmus faktoral mint függő változóval.

KÖVETKEZTETÉSEK

Kutatásunk legfontosabb eredményének azt tartjuk, hogy sikerült az eddigi-eknél sokkal részletesebben megvizsgálnunk a tudománnyal kapcsolatos attitűdöket Magyarországon. A faktorelemzés során az attitűdök két dimenzióját tártuk fel: az általánosabb tudománypártiság/tudományellenesség tengelytől jól kitapinthatóan elkülönült az a dimenzió, amely a tudomány haszonelvű/nem haszonelvű felfogását mérte.

Ami a politikai megosztottsággal kapcsolatos hipotézisünk tesztelését illeti, a tudománnyal kapcsolatos attitűdöket több dimenzióra szétszalazva jelentős különbségeket találtunk a politikai alapú elfogultsággal kapcsolatban. A hipotézisünk így részben igazolódott.

Az általános tudománypártiságot tekintve az eredményeink részben, az ideológiai álláspontokat tekintve hasonlóan alakultak Farkas és szerzőtársai eredményeihez (Farkas et al., 2022), bár ők a konzervatív-liberális tengely mentén vizsgáldták, míg jelen kutatásban a jobboldali-baloldali tengelyt használtuk. Különbség viszont a két kutatás között, hogy a mi adatainkban csak az ideológiai önbesorolás, és nem a pártpreferencia határozta meg a tudomány megítélését. Ez valószínűleg a mi részletesebb attitűd-kérdéseinknek köszönhető, sok olyan állítást is tartalmaztak, amelyek tekintetében nem foglalnak el a különböző politikai szereplők szavazói különböző pozíciókat. Magyarul jelen kutatásban az általános tudománypártiság nem volt megosztó ügy (Stokes, 1992).

Ezzel szemben az utilitarizmus, azaz a tudomány haszonelvű felfogása sokkal inkább *position issue*-nak bizonyult. Ennek megfelelően, regressziós modellünk, amelyben a politikai változók is szerepeltek, az alacsony varianciával bíró általános tudománypártisághoz képest jóval magasabb magyarázóerejűnek bizonyult. A tudománypártisággal szemben az utilitarizmus esetében az eredeti hipotézisünknek megfelelően valóban nem az ideológiai álláspont, hanem a kormánypárti/ellenzéki dichotómia játszott szerepet. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy a modell magasabb magyarázóerejéhez a pártos elfogultságon kívül az is hozzájárult, hogy az iskolázottabb és iskolázatlanabb emberek ennek a dimenzióknak a mentén láthatólag eltérően gondolkodnak a tudományról. Míg a tudományba vetett bizalom, a magyar tudósok kapcsán érzett büszkeség és megbecsülés minden iskolázottsági fokon egyaránt jellemzően jelen volt a válaszadók között, addig a kevésbé iskolázottakra emellett jellemző volt a tudomány erősebben haszonelvű megközelítése is.

A pártos elfogultság alapkérdésére visszatérve, a kormánypárti válaszadók tehát haszonelvűbb módon fogták fel a tudomány szerepét, mint az ellenzékiek. Az ebben a tanulmányban bemutatott vizsgálatból azt ugyan természetesen nem tudjuk megállapítani, hogy valóban a politikai diskurzus hatását láthatjuk-e ezeken az eredményeken, de ezt a feltételezésünket erősíti, hogy

az MTA-ügy ismerete is szignifikáns hatással volt az utilitarizmust magyarázó modellben. Azok a válaszadók, akik hallottak a kutatóintézetek elcsatolásáról, többségükben nem értettek egyet ezzel az intézkedéssel, és a tudományról való vélekedésükben elutasították azt az utilitarista érvelést, amely egyébként a kormányzati álláspontot visszhangozta.

A pártos elfogultság tehát a tudománnyal kapcsolatos vélekedéseknek azokat az elemeit érinti, amelyek kormányzati intézkedések, illetve az azokról való diskurzus során előtérbe kerültek. A tudomány iránti attitűdök egyéb dimenzióiban pedig Magyarországon is a jobboldali válaszadók világszerte sokszor megfigyelt tudományскеpticizmusa érvényesül.

FÜGGELÉK

Lineáris regressziós modellek multikollinearitási statisztikái

	Tudománypártiság		Utilitarizmus	
	Tolerance	VIF	Tolerance	VIF
Konstans				
Nem	,935	1,070	,935	1,070
Születési év	,749	1,336	,749	1,336
Lakóhely (referenciakategória: falu)				
Budapest	,693	1,443	,693	1,443
Megyeszékhely	,724	1,381	,724	1,381
Egyéb város	,681	1,469	,681	1,469
Iskolázottság (ref.kat: max 8 osztály)				
Szaktudás	,445	2,250	,445	2,250
Érettségi	,357	2,797	,357	2,797
Diplomás	,408	2,452	,408	2,452
Nem váltana kormányt	,618	1,619	,618	1,619
Jobb-bal skála (referenciakategória: közép)				
Baloldali	,779	1,283	,779	1,283
Jobboldali	,610	1,640	,610	1,640
Hallott-e: MTA	,698	1,433	,698	1,433
Hallott-e CEU	,724	1,381	,724	1,381
Hallott-e Fudan	,707	1,414	,707	1,414

JEGYZETEK

- ¹ A tudomány politikai alapú megítélése kapcsán a pártosságon kívül a másik gyakran felmerülő (és a pártossággal erősen összefüggő) magyarázó tényező a populizmus, melynek elit- és intézményellenes voltával szokták összekötni a tudománnyal szembeni általános szkepticizmust (Kennedy, 2019). Az Európában végzett kutatások kimutatták a populista politika és a tudományszkepticizmus egyes aspektusainak összefüggését, legalábbis makro-szinten: amelyik országban népszerűbbek voltak populista pártok ott az oltásellenesség (nem a Covid elleni, hanem a gyerekkori oltások kapcsán) is nagyobb volt (Kennedy, 2019).
- ² A vakcinák közötti választás és a tájékozódási források közötti összefüggésről egy másik kutatás azt találta, hogy akik saját bevallásuk szerint a politikusok tanácsaira hallgattak oltásügyben, nagyobb valószínűséggel fogadták el a keleti (és a brit) vakcinákat (Kutasi et al. 2022).
- ³ X. cikk: „(1) Magyarország biztosítja a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadságát, továbbá - a lehető legmagasabb szintű tudás megszerzése érdekében - a tanulás, valamint törvényben meghatározott keretek között a tanítás szabadságát. (2) Tudományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, tudományos kutatások értékelésére kizárólag a tudomány művelői jogosultak.”
- ⁴ Például: „Magyarország gazdasága a világgazdaság csupán egy piciny töredékét teszi ki. Nem várható el a magyar adófizetőtől, hogy majd valamikor másutt hasznosuló alapkutatásokat finanszírozzon. Neki mi ebből a haszna?” (Náray Szabó Gábor: Mari néni és a tudomány <https://www.magyaridok.hu/velemenymari-neni-es-a-tudomany-3228115/>)
- ⁵ Az ideológiai önbesorolás és a kormányváltás preferálása változók között szignifikáns (Cramer's $V = 0,582$) összefüggés mutatkozik.
- ⁶ Nem ismerjük ugyanakkor a kérdezettek pártszimpátiáját, sem pedig szavazási hajlandóságát, így a kérdésre adott válaszok csak fenntartásokkal értelmezhetőek kormánypárti/ellenzéki elkötelezettségként.
- ⁷ A regressziós modellekbe a tudománypolitikai intézkedéseknek a megítélését nem, csupán az ismeretét vontuk be. Ezzel tudtuk mérni azt, hogy mennyire tájékozottak a megkérdezettek a (tudománypolitikai ügyekben). Az intézkedések megítélését is érdekes lett volna vizsgálni az ideológiai álláspont és a pártos megosztottság összefüggésében, azonban e változók bevonása erősen lecsökkentette volna azoknak a válaszadóknak a számát, akiket be tudtunk vonni a regressziós elemzésbe, így végül ezeket a változókat a többváltozós elemzésben nem használtuk.
- ⁸ A független változók között zavaró multikollinearitás nem tapasztalható. A multikollinearitás VIF-teszt értékeit a Függelék tartalmazza.
- ⁹ A független változók között zavaró multikollinearitás nem tapasztalható. A multikollinearitás VIF-teszt értékeit a Függelék tartalmazza.

- Bafumi, J.–Shapiro, R. Y. (2009): A New Partisan Voter. *The Journal of Politics*, 71: 1–24. <https://doi.org/10.1017/s0022381608090014>
- Bárd, P. (2020): The rule of law and academic freedom or the lack of it in Hungary. *Eur Polit Sci*, 19: 87–96. <https://doi.org/10.1057/s41304-018-0171-x>
- Bourdieu, P. (1983): The field of cultural production, or: The economic world reversed. *Poetics*, 12: 311–356. [https://doi.org/10.1016/0304-422X\(83\)90012-8](https://doi.org/10.1016/0304-422X(83)90012-8)
- Bourdieu, P. (2009): A tudományos mező. *Replika*, 19: 10–36.
- Clinton, J.–Cohen, J.–Lapinski, J.–Trussler, M. (2021): Partisan pandemic: How partisanship and public health concerns affect individuals' social mobility during COVID-19. *Science Advances*, 7, eabd7204. <https://doi.org/10.1126/sciadv.abd7204>
- Conway, L. G.–Woodard, S. R.–Zubrod, A.–Chan, L. (2021): Why are conservatives less concerned about the coronavirus (COVID-19) than liberals? Comparing political, experiential, and partisan messaging explanations. *Personality and Individual Differences*, 183: 111–124. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.111124>
- Dunlap, R. E.–McCright, A. M. (2008): A Widening Gap: Republican and Democratic Views on Climate Change. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 50: 26–35. <https://doi.org/10.3200/ENVT.50.5.26-35>
- Enyedi, Z. (2018): Democratic Backsliding and Academic Freedom in Hungary. *Perspectives on Politics*, 16: 1067–1074. <https://doi.org/10.1017/S1537592718002165>
- Enyedi, Z. (2022): Academic Solidarity and the Culture War in Orbán's Hungary. *Political Science & Politics*, 55: 582–584. <https://doi.org/10.1017/S1049096522000129>
- Farkas, E.–Böcskei, B.–Szabó, A. (2022): When Ideology Matters More – Science and Vaccine Scepticism in Light of Political Ideologies and Partisanship during the Third COVID-19 Wave in Hungary. *Politics in Central Europe*, 18: 251–269. <https://doi.org/10.2478/pce-2022-0011>
- Fiorina, M. P.–Abrams, S. J.–Pope, J. C. (2010): *Culture War? The Myth of a Polarized America*. 3rd edition, Longman, Boston.
- Gauchat, G. (2012): Politicization of Science in the Public Sphere: A Study of Public Trust in the United States, 1974 to 2010. *American Sociological Review*, 77: 167–187. <https://doi.org/10.1177/0003122412438225>
- Hadley, S.–Gray, C. (2017): Hyperinstrumentalism and cultural policy: means to an end or an end to meaning? *Cultural Trends*, 26: 95–106. <https://doi.org/10.1080/09548963.2017.1323836>
- Horváth S. (2022): Mozgástértől a szabadságig: Hatalmi stratégiák és döntési dilemmák politika és tudomány találkozásakor. *Politikatudományi Szemle*, XXXI: 7–30. <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2022.1.7>
- Iyengar, S.–Sood, G.–Lelkes, Y. (2012): Affect, Not Ideology A Social Identity Perspective on Polarization. *Public Opinion Quarterly*, 76: 405–431. <https://doi.org/10.1093/poq/nfs038>
- Kennedy, J. (2019): Populist politics and vaccine hesitancy in Western Europe: an analysis of national-level data. *European Journal of Public Health*, 29: 512–516. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckz004>
- Kmetty Z. (2014): Diskurzusok, nexusok és politikai részvétel: a politikai hálózatok és a politikai diskurzus szerepe a részvételben és a tömbösödésben. [Doktori tézisek]. *socio.hu*, 4. évf., 43–51.

- Kmetty Z. (2015): Ideológiai és kapcsolathálózati törésvonalak a társadalmi-politikai térben a 2014-es országgyűlési választások előtt. In: Szabó, G. (szerk.): *Politika az intézményeken túl. Kapcsolatok, Interakciók, Élmények*. MTA TK PTI, Budapest, 8–34.
- Körösényi, A. (2013): Political polarization and its consequences on democratic accountability. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 4: 3–30. <https://doi.org/10.14267/cjssp.2013.02.01>
- Kristóf, L. (2017): Cultural Policy in an Illiberal State. The case study of Hungary after 2010. *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, 3: 8–29.
- Kristóf, L. (2021): From Cultural Policy towards Cultural Politics? The Case of the Hungarian Cultural Sphere. *International Journal of Cultural Policy*, 27: 191–201.
- Láncos, P. L. (2021): The State of Academic Freedom in Hungary: The Saga of the Central European University and the Research Network of the Hungarian Academy of Sciences in Light of National and European Guarantees of Academic Freedom. In: Seckelmann, M.–Violini, L.–Fraenkel-Haeberle, C.–Ragone, G. (Eds.): *Academic Freedom Under Pressure?* Springer International Publishing, Cham, 61–90. https://doi.org/10.1007/978-3-030-77524-7_6
- Lesschaeve, C. (2017): The predictive power of the left-right self-placement scale for the policy positions of voters and parties. *West European Politics*, 40: 357–377. <https://doi.org/10.1080/01402382.2016.1229088>
- Lewandowsky, S.–Gignac, G. E.–Oberauer, K. (2013): The Role of Conspiracist Ideation and Worldviews in Predicting Rejection of Science. *PLOS ONE*, 8: e75637. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0075637>
- McCright, A. M.–Dunlap, R. E.–Marquart-Pyatt, S. T. (2016): Political ideology and views about climate change in the European Union. *Environmental Politics*, 25: 338–358. <https://doi.org/10.1080/09644016.2015.1090371>
- Pap, A. L. (2021): Academic freedom: A test and a tool for illiberalism, neoliberalism and liberal democracy. *Brown Journal of World Affairs*, 27: 105–126.
- Patkós V. (2017): Politikai polarizáció és gazdasági sikertelenség az európai demokráciákban. *Politikatudományi Szemle*, XXVI: 29–52.
- Patkós, V. (2022): Does partisan polarisation predict economic growth? Evidence from 27 European countries. *Contemporary Politics*, 28: 182–203. <https://doi.org/10.1080/13569775.2021.1992100>
- Patkós, V. (2023): Measuring partisan polarization with partisan differences in satisfaction with the government: the introduction of a new comparative approach. *Quality & Quantity*, 57: 39–57. <https://doi.org/10.1007/s11135-022-01350-8>
- Rutjens, B. T.–Sengupta, N.–der Lee, R. van–van Koningsbruggen, G. M.–Martens, J. P.–Rabelo, A.–Sutton, R. M. (2022): Science Skepticism Across 24 Countries. *Social Psychological and Personality Science*, 13: 102–117. <https://doi.org/10.1177/19485506211001329>
- Stokes, D. E. (1992): Valence Politics. In: Kavangh, D. (Ed.): *Electoral Politics*. Clarendon Press, Oxford, 141–164.
- Tóka G. (2005): A magyarországi politikai tagoltság nemzetközi összehasonlításban (Electoral Alignments in Hungary in a Cross-National Comparison). In: Angelusz R.–Tardos, R. (Eds.): *Törések, hálók, hidak: választói magatartás és politikai tagolódás Magyarországon (Cleavages, Nets, and Bridges: Voting Behavior and the Political Process in Hungary)*. DKMKA, Budapest, 243–322.
- Yan, P.–Schroeder, R.–Stier, S. (2022): Is there a link between climate change scepticism and populism? An analysis of web tracking and survey data from Europe and the US. *Information, Communication & Society*, 25: 1400–1439. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2020.1864005>